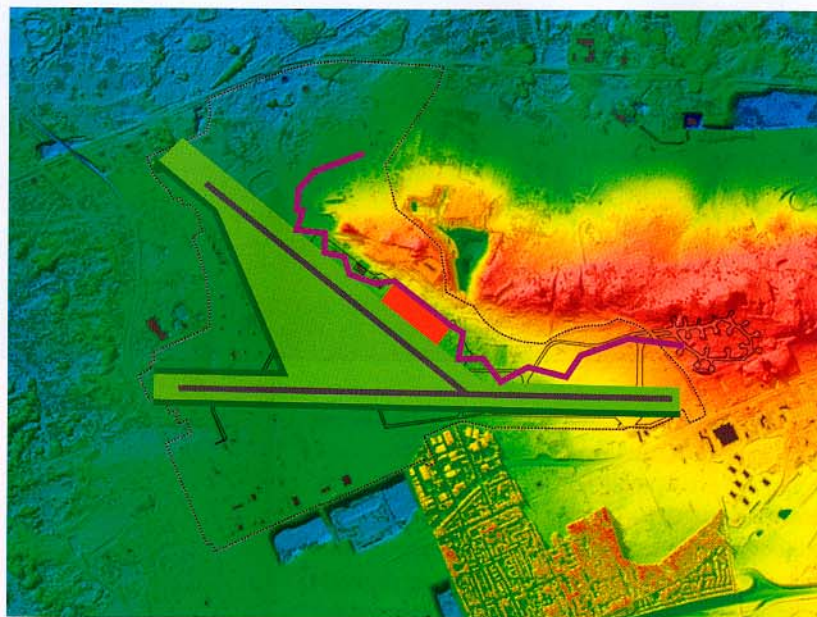

Mark van der Heide
architect en stedenbouwkundige
ontwerper / projectleider
Bureau Alle Hosper
landschapsarchitectuur en stedenbouw

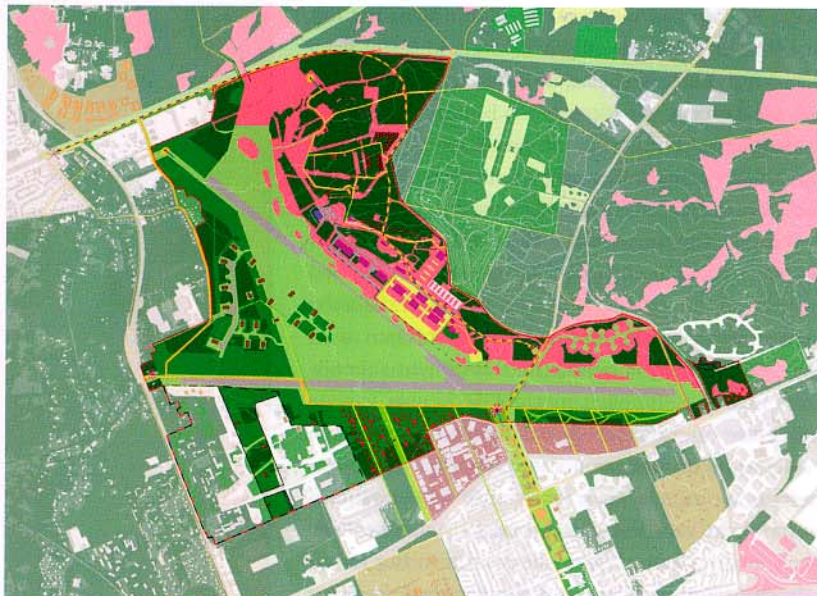
Anne Martine Kruidering
Adviseur adviesgroep
Natuur
Arcadis

Illustraties
(tenzij anders aangegeven):
Bureau Alle Hosper

Ruimtelijk Plan vliegbasis Soesterberg

Op basis van dit ruimtelijk concept wordt het plan voor de basis uitgewerkt.

Plankaart voor de duurzame inrichting van het gebied.

Op 12 juni van dit jaar is een groot deel van vliegbasis Soesterberg overgedragen aan de provincie Utrecht. Soesterberg - de bakermat van de Nederlandse luchtvaart - is een van de militaire vliegvelden die afgestoten wordt door defensie. De provincie heeft de basis van het Rijk tegen natuurwaarde kunnen kopen, op voorwaarde dat de betekenis van het gebied voor de Utrechtse heuvelrug en de ecologische hoofdstructuur in de toekomst gewaarborgd is.

Om aan deze voorwaarde te kunnen voldoen en het gebied duurzaam in te kunnen inrichten is in opdracht van de provincie Utrecht en de gemeenten Soest en Zeist een ruimtelijk plan gemaakt. Dit plan is op 11 juni vastgesteld door de betrokken Raden en Staten en vormt het vertrekpunt voor verdere juridisch-planologische verankering. Het ontwerpteam bestond uit Bureau Alle Hosper voor de landschapsarchitectuur, Arcadis voor de ecologie en Planmaat voor de planeconomie. In dit artikel wordt het ruimtelijk plan voor de basis toegelicht. Daarnaast zal uiteengezet worden op welke wijze invulling gegeven is aan de ecologische saldobenadering en welke ervaringen met dit instrument zijn opgedaan.

Impressie van de dorpsrand van Soesterberg.

RUIMTELIJK PLAN OP HOOFDLIJNEN

De vliegbasis Soesterberg ligt centraal op de Heuvelrug. Met de overdracht aan de provincie Utrecht ontstaat de kans om zowel ecologisch als recreatief een brug te slaan tussen de gebieden ten noorden en zuiden van de basis. In ecologisch opzicht wordt de verbinding mogelijk gemaakt door de ontwikkeling van twee stevige corridors over de basis, die worden aangesloten op de te realiseren ecoducten.

Het geheim van Soesterberg is de grote open ruimte te midden van een zee van bomen en gebouwen. De notie van de 'open plek in het bos' met daarin de landingsbanen is voor Bureau Alle Hosper het centrale motief en vertrekpunt voor de herinrichting geweest. De gekozen vorm benadrukt de ligging van de landingsbaan en refereert daarmee aan de vliegheide uit de pionierstijd van de luchtvaart.

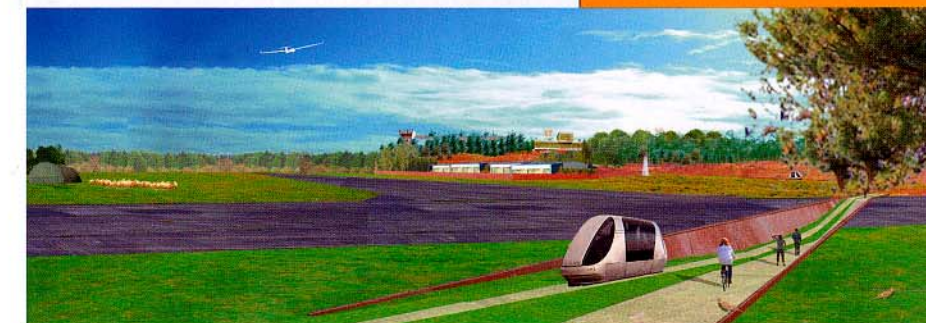
Aan de noordoostzijde wordt de driehoek begrensd door de eigenlijke Soesterberg. De 'berg' wordt benadrukt door een geleidelijke overgang van de schraalgraslanden via heide en vervolgens bossages naar bos. Juist deze gradiënten zijn ecologisch bijzonder waardevol. Bezoekers kunnen hier de open ruimte beleven vanaf het museumkwartier, dat aan de voet van de Soesterberg een balkon vormt met een prachtig uitzicht.

Aan de westzijde van het plangebied ligt een aantal robuuste shelters in het zicht die voorheen beschutting boden aan straaljagers. Ze vormen oriëntatiepunten in de open ruimte en enkele ervan worden in de toekomst bijvoorbeeld gebruikt als schaapskooi en voor creatieve en culturele activiteiten. De meeste dienen echter als rustplaats voor vleermuizen.

Ten behoeve van de recreatie is rondom de grote open ruimte een fietsroute aangelegd die paden en plekken met elkaar verbindt. De nieuwe entrees

De entree van het gebied bij de Dolderseweg.

'Het geheim van Soesterberg': de grote open ruimte tussen een zee van bomen en gebouwen.

De voormalige vliegtuigshelters dienen als oriëntatiepunten in de open ruimte en hier en daar ook als schaapskooien.

SALDOBENADERING EHS

SPELREGELS EHS

In de Spelregels voor ruimtelijke ontwikkelingen (een uitgave van de ministeries van LNV en VROM en van de provincies) zijn de spelregels voor de toepassing van de saldobenadering uitgewerkt. Dezelfde kaders zijn ook opgenomen in het streekplan van de provincie. Met de EHS-saldobenadering zijn ontwikkelingen in de ecologische hoofdstructuur mogelijk, onder de volgende voorwaarden:

- er is sprake van een combinatie van projecten;
- deze staan in een samenhangende gebiedsvisie, die wordt ingediend bij de provincie;
- deze gebiedsvisie heeft ook als doel de kwaliteit van de ecologische hoofdstructuur te verbeteren, door bijvoorbeeld gescheiden natuurgebieden weer met elkaar te verbinden, of de ecologische hoofdstructuur te vergroten.

UITWERKING METHODIEK

Omdat met het opstellen van een integraal ruimtelijk plan aan de eerste voorwaarden wordt voldaan, richt de methodiek zich vooral op de inhoudelijke toetsing: het meten van de kwaliteit en kwantiteit van natuur. Om een plan als dat voor de Vliegbasis meetbaar en toetsbaar te maken moeten beide begrippen worden geconcretiseerd. Hierbij is zoveel mogelijk aangesloten op de al bestaande kaders die binnen de provincie Utrecht worden toegepast.

Stap 1: oppervlakte natuur

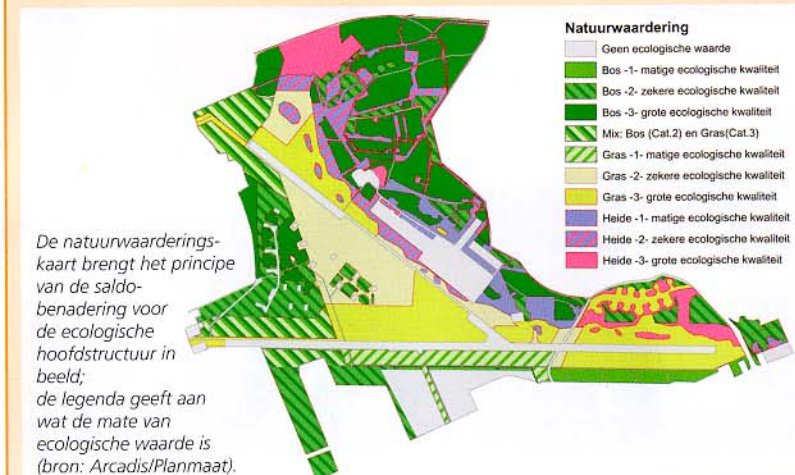
De eerste voorwaarde is dat de oppervlakte natuur gelijk blijft of toeneemt. Dit criterium is in het geval van de vliegbasis beoordeeld door huidige oppervlaktes af te zetten tegen oppervlaktes in de toekomstige situatie.

Stap 2: kwaliteitswinst

De kwaliteitswinst wordt beoordeeld aan de hand van de vier door de provincie gehanteerde begrippen:

- de aanwezigheid van zones met bijzondere ecologische kwaliteit;
- gebieden die bepalend zijn voor aaneengeslotenheid en robuustheid;
- de aanwezigheid van bijzondere soorten;
- de aanwezigheid van essentiële verbindingen;
- kwaliteitsslag t.o.v. potentieel (natuurdoelen).

Deze vier begrippen zijn vervolgens kwalitatief beoordeeld, waarbij per criterium een score werd bepaald. Hierbij is gebruik gemaakt van natuurwaarderingsskaarten van de huidige en de toekomstige situatie waarbij verschillende kwaliteitsklassen met elkaar vergeleken konden worden.

worden geaccentueerd door gebouwtjes met verschillende programma's zoals een informatiepunt, horeca of een vogelkijkhut. In het noorden van het park bevindt zich het 'verborgen landschap' met interessante rudimenten in de vorm van bunkers en installaties uit de verschillende periodes. Hier is ook een stelsel van wandelpaden geprojecteerd.

Vlakbij dit geheime landschap, aan de rand van de Soesterberg, ligt het Nationaal Defensiemuseum; een fusie van de militaire musea van Delft en Soesterberg. Op het museumterrein treft de bezoeker binnen- en buitenexposities aan over militaire thema's. Ook is ruimte gelaten voor een informatiecentrum over de Utrechtse heuvelrug. Vanwege de bundeling van infrastructuur en voorzieningen vormt het museumterrein tevens de hoofdentree voor recreanten die het landschapspark willen bezoeken. Behalve natuur en recreatie voorziet het plan in de ontwikkeling van een nieuwe dorpsrand voor het dorp Soesterberg. De bestaande achterkantsituatie wordt daarmee opgeheven. De ambitie is bovendien om het aangrenzende bedrijfsterrain op termijn van kleur te laten verschieten. Voor deze transformatie is een apart plan ontwikkeld.

ECOLOGISCHE SALDOBENADERING

De vliegbasis Soesterberg, zelf grotendeels omsloten door natuur, bestaat voor een groot deel uit bos, grasland en heide met bijzondere soorten flora en fauna. Met name de schrale graslanden, die zijn ontstaan door jarenlang consistent beheer, zijn door hun omvang en soortenrijkdom uniek voor Nederland. Vanwege deze bijzondere waarden maakt het gebied onderdeel uit van de ecologische hoofdstructuur.

De opgave in het ruimtelijk plan bestaat uit het organiseren van de geleidelijke transformatie van deze besloten militaire vliegbasis naar een publiek toegankelijk natuurlandschap, met behoud en ontwikkeling van de natuurwaarden. De kwetsbaarheid van de aanwezige natuur maakt dat de hekken niet eenvoudigweg kunnen worden opengezet. De grote hoeveelheid verharding maakt het gebied bijzonder toegankelijk. Daarnaast ontstaat onmiddellijk een beheersvraagstuk, in verband met de vele leegstaande panden en objecten.

Binnen het 'Nee, tenzij-beleid' dat wordt toegepast voor plannen binnen de ecologische hoofdstructuur zijn ontwikkelingen zoals in het Ruimtelijk Plan worden voorgesteld niet mogelijk. Sinds de vaststelling van de Nota Ruimte is er echter een

nieuw instrument dat ontwikkelingen in de ecologische hoofdstructuur onder voorwaarden mogelijk maakt: de saldobenadering. Het plan voor de vliegbasis is een van de eerste projecten waarin deze methodiek is toegepast. Ten behoeve van de toetsing aan dit kader is door Arcadis, op basis van de door het Rijk uitgegeven spelregels, een toetsingsmethodiek uitgewerkt die toepasbaar is binnen de specifieke situatie van de vliegbasis. Deze methodiek is in het kader kort toegelicht.

Het Ruimtelijk Plan leidt enerzijds tot nieuwe natuurwaarden door de ontwikkeling van grotere eenheden natuur, de inrichting van verbindingzones en bosranden en het stopzetten van militair gebruik. Anderzijds leidt het tot nieuwe invloeden zoals recreatief gebruik door de ontwikkeling van een museum en nieuwe bebouwing. In de toetsing worden deze ontwikkelingen tegen elkaar afgewogen.

De toetsing is bij de totstandkoming van het Ruimtelijk Plan op verschillende momenten uitgevoerd, zodat het voorstel telkens tussentijds kon worden aangepast. Het ruimtelijk plan dat nu is gepresenteerd, leidt tot een toename van oppervlakte en kwaliteit van de natuur in het plangebied mits het beheer en de ontwikkeling van het gebied op een zorgvuldige wijze plaatsvindt. Binnen het plan worden de bestaande waarden zoveel mogelijk behouden en versterkt door de samenhang van de verschillende natuurtypen door de ontwikkeling van verbindingen te vergroten, verharding te verwijderen en de recreatiedruk te zonereren.

SALDOBENADERING IN DE PRAKTIJK

Met een vastgesteld plan, enthousiasme bij de betrokkenen en de goedkeuring van de betrokken rijkspartijen is het ruimtelijk plan Vliegbasis Soesterberg geslaagd als testcase voor de saldobenadering. De methodiek lijkt kansen te bieden voor het versterken van de ecologische waarden binnen de ecologische hoofdstructuur, terwijl overige ruimtelijke ontwikkelingen niet op voorhand worden uitgesloten. De finale conclusie ten aanzien van de saldobenadering als beleidsinstrument kan uiteraard pas getrokken worden als de transformatie van het landschap succesvol heeft plaatsgevonden. De uitvoering is ook in het geval van de Vliegbasis van doorslaggevend belang.

Vanuit een ontwerpend perspectief is de saldobenadering een interessant middel gebleken voor integrale planvorming. Analogie aan de methodieken voor financiële modellering is de ecologische saldobenadering ingezet in een proces van 'rekenen

Het zogenoemde Museumplein, behorend bij het Nationaal Defensiemuseum.

Het zicht vanaf het boomkroonpad is majestueus.

Zweefvliegers en vogels krijgen het mooiste uitzicht op de ontwikkeling van het plan voor de voormalige vliegbasis (tekening: Lucas Kukler, Nairobi).

en tekenen'. Deze werkwijze bevordert de interactie tussen de disciplines en maakt het mogelijk om integrale afwegingen te maken.

In de interactie met betrokkenen en bestuurders is het een voordeel dat de saldobenadering de ecologische effecten en kwaliteiten gedurende de planvorming expliciet maakt. Omdat een deel van de saldobenadering een kwalitatieve afweging is kan, door de nadruk op het rekenwerk, de indruk ontstaan dat dit deel van de ecologie onderhandelbaar is. De wens om het plan ecologisch 'dicht te rekenen' ligt dan op de loer. Het is dan ook belangrijk om de spelregels goed uit te leggen en het doel van de ecologische hoofdstructuur voor ogen te houden.